

4. Så fungerar den allmänna pensionen

Principerna för inkomst- och premiepensionen är enkla. En del av din lön sätts varje år in på två olika konton. Pensionen beräknas utifrån hur mycket pengar du har på dina konton när du väljer att ta ut din pension och hur många år till du beräknas leva då. Detta avsnitt är till för den som vill ha en djupare kunskap än dessa enkla grunder.

Nästan som ett banksparande ...

Det allmänna pensionssystemet fungerar i stora stycken som ett vanligt banksparande. Det gäller systemets båda inkomstgrundade delar, inkomst- och premiepension. Varje år betalar de försäkrade, deras arbetsgivare och i vissa fall staten in pensionsavgifter. Avgifterna sätts in på två separata konton, ett för inkomstpension och ett för premiepension. Sparandet växer under åren i takt med avgiftsinbetalningarna och med den "ränta" som gäller för respektive konto. I det orange kuvertet kan den försäkrade följa hur de egna kontona för inkomst- och premiepension utvecklas år från år. När den försäkrade pensioneras vänds betalningsströmmarna och inkomst- respektive premiepension betalas ut till den försäkrade under återstoden av livet.

... men helt och hållet en pensionsförsäkring

I en pensionsförsäkring är sparandet låst. Man kan inte ta ut varken hela eller delar av sitt pensionssparande före den lägsta tillåtna åldern för uttag av pension. Inkomst- och premiepension kan tas ut först vid 62 års ålder.

Ett syfte med en pensionsförsäkring är att omfördela tillgångar från individer som lever kortare än genomsnittligt till dem som lever längre än så. Avlidna personers pensionstillgångar fördelas varje år på de överlevande i samma årskull. Sådana pengar kallas för *arvsvinst* (se [bilaga A](#)). Även efter det att man har börjat ta ut sin pension fördelas tillgångar från dem som lever kortare än genomsnittligt till dem som lever längre. Det sker genom att den månatliga pensionen beräknas med utgångspunkt från en genomsnittlig livslängd, men betalas ut så länge man lever. Följaktligen blir summan av pensionsutbetalningarna till dem som lever kort tid som pensionär mindre än vad de sparat till. De som lever längre än genomsnittligt får ut mer än de själva sparat till.

Saldot på det egna pensionskontot utgörs av summan av pensionsrätter (avgifter), förräntning och arvsvinster. Från kontot dras varje år en administrationsavgift.

En krona i avgift ger en krona i pensionsrätt

Pensionsavgiften är 18,5 procent av pensionsunderlaget. Pensionsunderlaget består av pensionsgrundande inkomster och belopp. Förutom lön räknas ersättning från social- och arbetslöshetsförsäkringarna som inkomster. Pensionsgrundande belopp är beräkningsunderlag, inte några inkomster i egentlig mening. Pensionsrätt för pensionsgrundande belopp tillgodoräknas vid sjuk- och aktivitetsersättning, år med små barn (barnår) och studier. Fram till 2010 tillgodoräknades pensionsgrundande belopp även vid plikttjänst. Från år 2018 är det åter möjligt att få det då värnplikten har återinförts. Pensionsunderlaget är maximerat till 7,5 inkomstbasbelopp (501 000 kronor år 2020). Pensionsrätten för inkomstpension motsvarar

16 procent av pensionsunderlaget och pensionsrätten för premiepension motsvarar 2,5 procent.¹

Vem betalar avgiften?

Den försäkrade betalar allmän pensionsavgift till den allmänna pensionen på 7 procent av sin lön och av ersättningar från social- och arbetslöshetsförsäkringarna. Avgiften betalas för inkomster upp till 8,07 inkomstbasbelopp.² Inbetalningen sker tillsammans med preliminärskatten. Den allmänna pensionsavgiften på 7 procent ingår inte i pensionsunderlaget. Årsinkomsten är pensionsgrundande när den överstiger gränsen för deklarationsskyldighet, som från 2003 är 42,3 procent av det gällande prisbasbeloppet.³ När inkomsten har passerat denna tröskel är den pensionsgrundande från första kronan. Eftersom individen får skattereduktion för den allmänna pensionsavgiften i deklarationen kan man se det som att det är staten som betalar den allmänna pensionsavgiften.

För sina anställda betalar arbetsgivare en pensionsavgift på 10,21 procent av varje anställds lön till pensionssystemet.⁴ Avgiften betalas även för inkomster ovanför 8,07 inkomstbasbelopp. Eftersom inkomster som överstiger 8,07 inkomstbasbelopp inte ger pensionsrätt är de avgifterna i själva verket en skatt. De förs därför som en skatt till statsbudgeten och tillfaller inte pensionssystemet.⁵

För de personer som får pensionsgrundande ersättning från social- och arbetslöshetsförsäkringarna betalar staten en avgift på 10,21 procent av ersättningen till pensionssystemet. För personer som tillgodoräknas pensionsgrundande belopp betalar staten en avgift till pensionssystemet på 18,5 procent av det pensionsgrundande beloppet. Dessa statliga ålderspensionsavgifter finansieras med allmänna skattemedel.

Pensionsavgiften summerar således till 17,21 procent av avgiftsunderlaget, samtidigt som pensionsrätten och pensionsavgiften är 18,5 procent av pensionsunderlaget. Skillnaden förklaras av att den allmänna pensionsavgiften, 7 procent, dras av från avgiftsunderlaget när pensionsrätten beräknas.⁶ Det innebär att maximalt pensionsunderlag är 93 procent av 8,07 inkomstbasbelopp, det vill säga 7,5 inkomstbasbelopp. Maximal pensionsrätt 2020 var 92 685 kronor.

Vart tar avgiften vägen?

Av pensionsavgiften på 18,5 procent går 16 procentenheter till inkomstpensionens fyra buffertfonder: Första, Andra, Tredje och Fjärde Allmänna Pensionsfonden.⁷ Varje fond får en fjärdedel av avgifterna och finansierar en fjärdedel av pensionsutbetalningarna. De inkomstpensioner som betalas ut varje månad kommer alltså från buffertfonderna. I princip är det samma pengar som betalades in under månaden som betalas ut i form av pension till pensionärerna.

De pengar som sätts av till premiepensionen, 2,5 procent av pensionsunderlaget, placeras i räntebärande tillgångar till dess att taxeringen är fastställd. Först då vet man hur mycket pensionsrätt för premiepension varje försäkrad har tjänat in. När pensionsrätterna är fastställda köps andelar i de fonder de försäkrade har valt. De som inte valt får sina pengar placerade i AP7 Såfa, Statens årskullsförvaltningsalternativ, som har en generationsfondsprofil. Vid årsskiftet 2020/2021 fanns inom premiepensionssystemet 486 fonder registrerade, förvaltade av 65 olika fondföretag, inklusive AP7. Vid varje pensionsutbetalning säljs fondandelar så att det räcker till månadsbeloppet.

Tabell 4.1 Antal fonder i premiepensionssystemet 2020 och förvaltad kapital 2016–2020

per den 31 december, miljarder kronor

	Antal registrerade fonder		Förvaltad kapital			
	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Aktiefonder	346	388	441	407	517	582
Blandfonder	37	69	70	66	69	65
Generationsfonder	28	147	166	167	209	221
Räntefonder	74	127	26	30	31	31
AP7 Såfa/Premiesparfonden	1	328	407	433	632	680
Summa	486	959	1 110	1 103	1 458	1 579

Ränta på avgifterna som gav pensionsrätt

Den som sparar i bank får ränta på pengarna. Så fungerar även den allmänna pensionen. Räntan på inkomstpensionskontot bestäms som regel av genomsnittsinkomstens utveckling. Genomsnittsinkomsten mäts med *inkomstindex* (se [bilaga A](#)). Premiépensionskontots motsvarighet till ränta bestäms av värdet förändringen i de fonder den försäkrade valt.

Förräntningen av pensionsrätterna beror således på olika sidor av den ekonomiska utvecklingen. Inkomstpensionskontot förräntas med den genomsnittliga inkomstutvecklingen. Utvecklingen på premiépensionskontot följer av utvecklingen på de finansiella marknaderna som bland annat speglar priset på kapital. Ingen av räntorna är garanterade, de kan till och med vara negativa. Genom att fördela avgifterna till olika delsystem, vars ränta bestäms av delvis olika omständigheter, uppstår en viss riskspridning. Den genomsnittliga årsräntan i inkomstpensionssystemet (inkomst-/balansindex) har sedan 1995 varit 3,1 procent.⁸ Premiépensionssystemet har under samma tid genererat en genomsnittlig årlig ränta på 7,7 procent.

Annan ränta än inkomstindex – balansering

Vid viss demografisk och ekonomisk utveckling är det inte möjligt att förränta inkomstpensionskontot och inkomstpensionen med genomsnittsinkomstens utveckling och samtidigt finansiera inkomstpensionerna med en fast avgift. För att kunna hålla avgiften fast vid nivån 16 procent måste i en sådan situation avsteg göras från inkomstindexeringen. Det sker genom att balanseringen aktiveras.

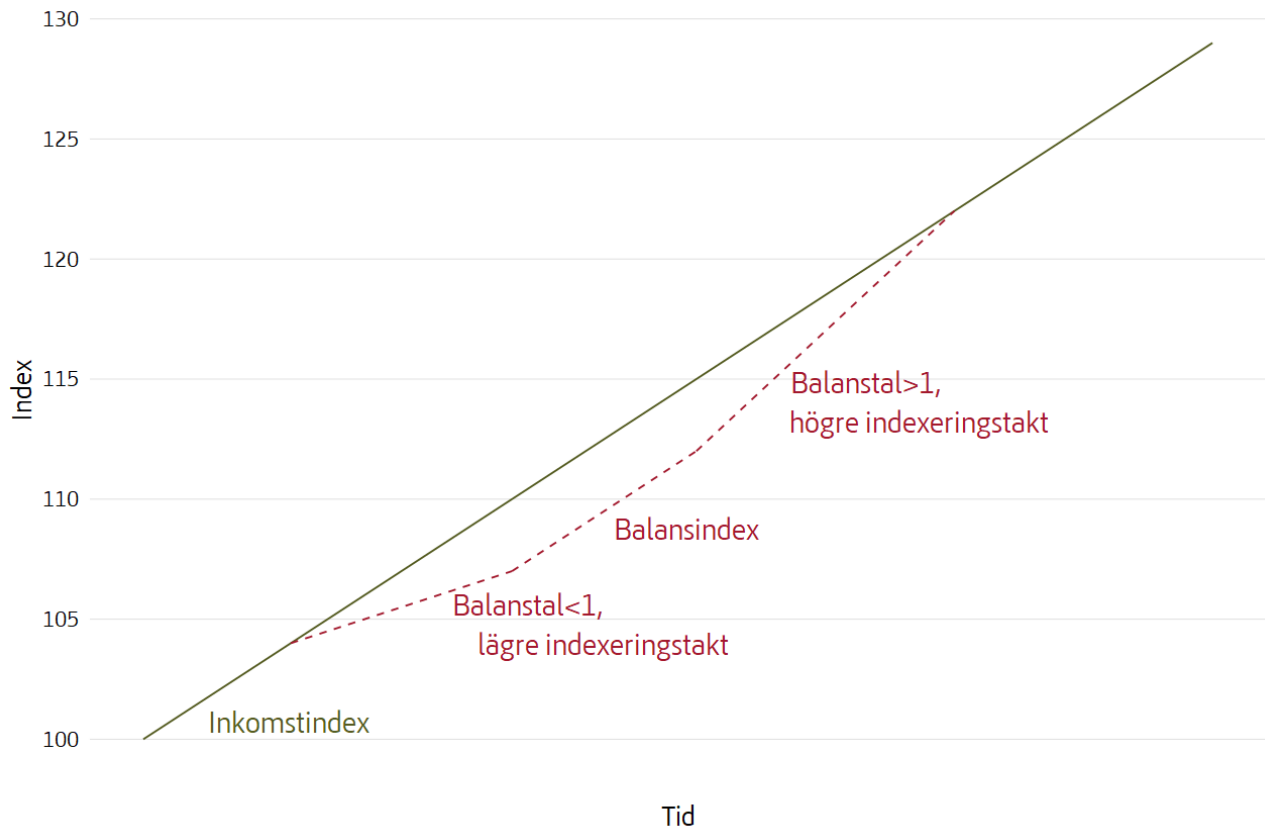
Systemets tillgångar dividerat med pensionsskulden ger ett mått på dess finansiella ställning, en kvot som kallas balanstalet. Om balanstalet är större än talet ett är tillgångarna större än skulderna. Om balanstalet är mindre än talet ett är skulderna större än tillgångarna och balanseringen aktiveras. När balanseringen aktiveras indexeras pensionsbehållningar och pensioner med förändringen i ett *balansindex* i stället för med förändringen i inkomstindex. Balansindexets förändring bestäms av förändringen i inkomstindex och balanstalets storlek.

Ett exempel: Om balanstalet faller under 1,0000 till 0,9900 samtidigt som inkomstindex ökar från 100,00 till 104,00 beräknas först det dämpade balanstalet enligt $\frac{0,9900-1}{3} + 1 = 0,9967$.⁹

Genom att multiplicera inkomstindex (104,00) med det dämpade balanstalet (0,9967) fås balansindex till 103,66.¹⁰ Indexeringen av pensionsbehållningarna blir då 3,66 i stället för 4 procent. Även indexeringen av pensionerna minskas i samma utsträckning.

Om balanstalet under en period då balanseringen är aktiv överstiger 1,0000 indexeras pensionsbehållningar och pensioner snabbare än vad inkomstindex ökar. När balansindex når inkomstindexets nivå stängs balanseringen av. Pensionerna återfår då det värde de skulle ha haft om de enbart indexerats med inkomstindex. Systemet återgår till att indexera med enbart förändringen av inkomstindex. En schematisk beskrivning ges av [figur 4.1](#).

Figur 4.1 Balansering – principiell beskrivning

Administrationskostnaderna minskar pensionen

Inkomstpensionens administrationskostnader dras varje år från pensionsbehållningen. Avdraget görs genom att pensionsbehållningarna multipliceras med en förvaltningskostnadsfaktor (se [bilaga A](#)). Kostnadsavdraget görs endast fram till det att pension börjar tas ut. Med nuvarande kostnadsnivå innebär kostnadsavdraget att inkomstpensionen blir cirka en procent lägre än om inget avdrag hade gjorts.

Premiepensionens administrations- och fondförvaltningskostnader dras på motsvarande sätt från premiepensionskapitalet. Här fortsätter dock avdraget även efter att pension har börjat tas ut. I snitt var kostnaden 0,21 procent av premiepensionskapitalet 2020. Med denna kostnadsnivå blir premiepensionen cirka 8 procent lägre än om inget kostnadsavdrag hade gjorts. I syfte att sänka pensionsspararnas kostnader är de förvaltare som är anslutna till premiepensionssystemet förpliktade att lämna rabatt på fondernas ordinarie avgifter. De rabatter som återförts till fondspararna under 2020 motsvarar en sänkning av fondavgifterna med cirka 0,35 procentenheter. Utan rabatten skulle premiepensionen bli cirka 12 procent lägre.

Den allmänna pensionens olika delar

Hur beräknas inkomstpensionen?

Inkomstpensionen beräknas genom att beloppet på inkomstpensionskontot divideras med ett delningstal (se [bilaga A](#)) vid pensionstillfället. Delningstalen är specifika för varje årskull och speglar dels återstående livslängd vid den ålder pensionen tas ut, dels en förskottsränta om 1,6 procent. Den återstående livslängden avser ett genomsnitt för män och kvinnor. Förskottsräntan om 1,6 procent gör att delningstalet blir lägre än vad medellivslängden är och att begynnelsepensionen blir högre än vad den skulle ha varit utan ränta.

Ett exempel: En person som går i pension vid 65 års ålder har en förväntad återstående livslängd på cirka 20 år. Förskottsräntan om 1,6 procent gör att delningstalet sjunker till 17,07. Om personen har 3 miljoner på sitt inkomstpensionskonto får personen 175 700 kronor per år ($3\,000\,000/17,07$) i inkomstpension eller 14 646 kronor per månad.

Inkomstpensionen räknas årligen om med förändringen i inkomstindex med avdrag för den förskottsränta på 1,6 procentenheter som tillgodoses i delningstalet, så kallad följsamhetsindexering.¹¹ Det innebär att om inkomstindex ökar med exakt 1,6 procent *mer* än inflationen, mätt med konsumentprisindex, ökar pensionerna exakt med inflationen. Om inkomstindex ökar med mer än 1,6 procent utöver inflationen ökar pensionerna i fasta priser och tvärtom. När balanseringen är aktiverad ersätts inkomstindex med balansindex vid omräkningen av pensionerna.

Hur beräknas premiepensionen?

Premiepension kan tas ut antingen som fondförsäkring eller traditionell försäkring. I båda försäkringsformerna divideras beloppet på premiepensionskontot med ett delningstal på samma sätt som för inkomstpensionen för att få ut det årliga pensionsbeloppet. Premiepensionens delningstal bygger, till skillnad från inkomstpensionens delningstal, på prognostiserade framtida livslängder. Förskottsräntan är för närvarande 1,75 procent i såväl fondförsäkringen som i den traditionella försäkringen, dessutom ingår ett avdrag för framtida kostnader om 0,1 procent i beräkningen av delningstalen.

Fondförsäkring innebär att den försäkrade behåller sitt sparande i valfria premiepensionsfonder. I fondförsäkring räknas premiepensionens storlek årligen om med utgångspunkt från fondandelarnas värde i december. Varje månad säljs det antal fondandelar som krävs för att finansiera den beräknade premiepensionen. Ökar fondandelarnas värde säljs färre andelar, minskar fondandelarnas värde säljs fler andelar. Prisvariationerna påverkar värdet av följande års premiepension.

Att ta ut premiepension i form av traditionell försäkring innebär att pensionen beräknas som ett livsvarigt garanterat nominellt månadsbelopp och ett tilläggsbelopp som varierar i storlek från år till år. Vid en övergång till traditionell försäkring säljs den försäkrades fondandelar och Pensionsmyndigheten tar över förvaltningen av tillgångarna.

Premiepensionen kan tas ut med ett efterlevandeskydd under pensionstiden. Det innebär att premiepensionen betalas ut till endera av två makar eller sambor så länge någon av dem lever. Om man väljer att ha efterlevandeskydd blir månadspensionen lägre eftersom premiepensionsutbetalningen då förväntas pågå en längre tid.

Hållbarhet på fondtorget

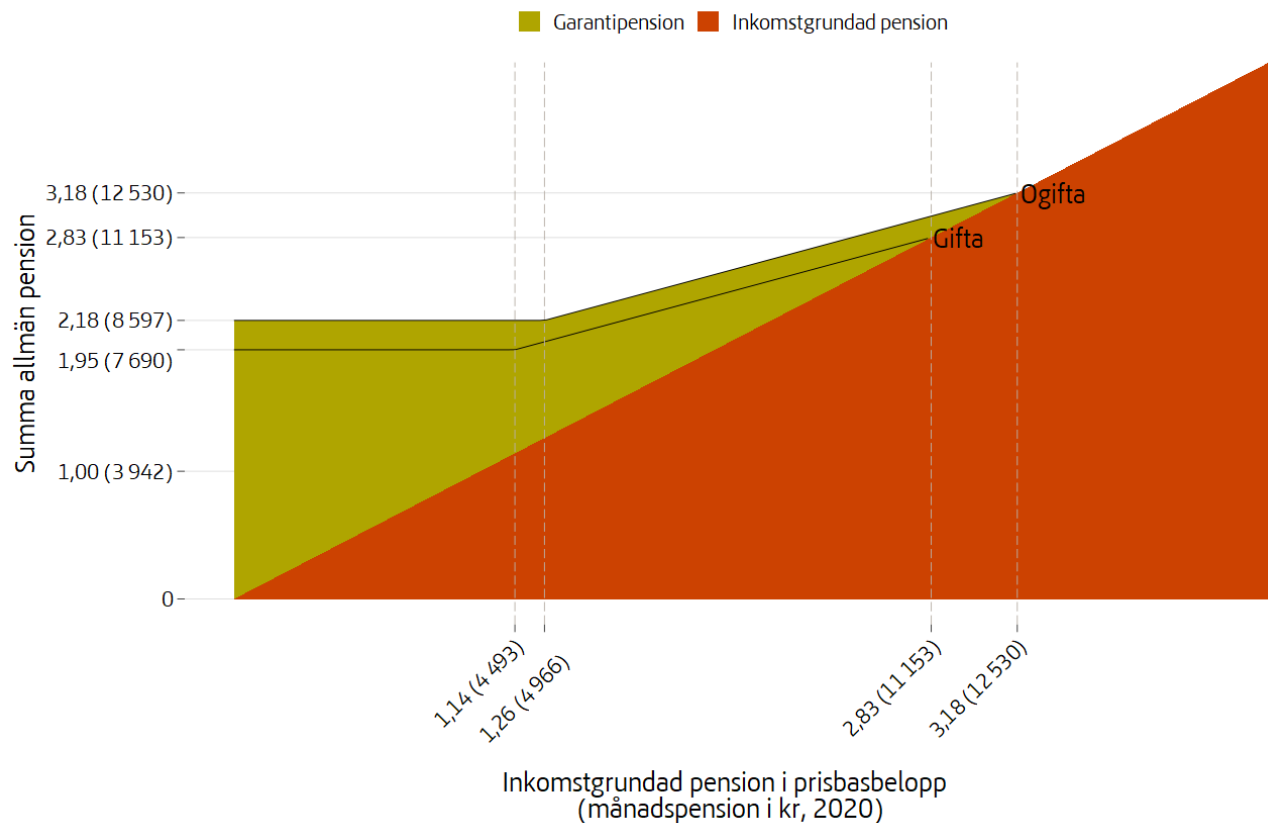
Sedan 2018 är det lagkrav att fondförvaltarna ska redovisa sitt hållbarhetsarbete bland annat genom att ange vilken metod de använder och hur de följer upp sitt hållbarhetsarbete. Pensionsmyndigheten har som minimikrav på förvaltarna att de ska vara signatärer hos UN PRI, United Nations Principals for Responsible Investments. Myndigheten erbjuder pensionsspararna en rad olika verktyg för att göra det enkelt för spararna att kunna välja hållbara fonder på premiepensionstorget. Under 2020 har Pensionsmyndigheten i sin hållbarhetsrapport undersökt i vilken utsträckning pensionsspararna aktivt gör hållbara fondval.

Premiepensionens fondtorg har under 2020 förberetts för den kommande implementeringen av EU:s så kallade disclosureförordning (förordning (EU) 2020/852) som reglerar bland annat hur fondbolag, försäkringsbolag och finansiella rådgivare ska informera sina investerare och kunder om ESG-faktorer. ESG står för Environmental, Social, Governance, som innebär miljö, socialt ansvar och ägarstyrning. Förordningen implementerades den 10 mars 2020. Syftet med den nya regleringen är att den ska leda till en mer sammanhållen utformning av hållbarhetsrelaterad informationsgivning på värdepappersmarknaden.

Garantipension¹²

Garantipensionen är ett grundskydd för den som haft låg eller ingen inkomst. Garantipension kan betalas ut från 65 års ålder till den som är bosatt i Sverige. För att ha rätt till full garantipension måste den försäkrade, i princip, ha bott 40 år i Sverige från 25 års ålder. Bosättning i annat EU/EES-land kan också ge rätt till garantipension. Flyktingar kan få räkna in hemlandstid och därmed få full garantipension.

Figur 4.2 Inkomstgrundad pension och garantipension

Figuren visar summa allmän pension vid olika nivåer för den inkomstgrundade allmänna pensionen, kronor per månad.

År 2020 var den maximala garantipensionen för en ensamstående pensionär 8 597 kronor per månad (2,181 prisbasbelopp¹³) och för en gift pensionär 7 690 kronor per månad (1,951 prisbasbelopp). Garantipensionen minskar för den som har en inkomstgrundad pension. Minskningen görs i två steg. För låga inkomster görs en avräkning krona för krona, för högre inkomster är det endast 48 procent som reducerar garantipensionen. Det innebär att till en ensamstående pensionär med en månatlig inkomstgrundad pension på 12 530 kronor eller mer betalades ingen garantipension ut. För en gift pensionär var motsvarande inkomstgräns 11 153 kronor.

Ett exempel: En ensamstående pensionär har en inkomstgrundad pension på motsvarande 2,26 prisbasbelopp. Garantipensionen avräknas först krona för krona mot inkomsten upp till 1,26 prisbasbelopp. Det återstående beloppet om 0,921 prisbasbelopp ($= 2,181 - 1,26$) minskar därefter med 48 procent av inkomsten utöver 1,26 prisbasbelopp, vilket i detta exempel ger en garantipension på 0,441 prisbasbelopp ($= 0,921 - 0,48 \cdot (2,26 - 1,26)$). Inkomst- och garantipension blir därmed för detta exempel 2,701 prisbasbelopp ($0,441 + 2,26$).

När garantipensionen beräknas bortses från premiepensionen samt från effekter av ett eventuellt tidigt uttag av inkomstpensionen. I stället beräknas den "inkomstpension" som minskar garantipensionen som om den tjänats in med 18,5 procent i stället för 16 procent samt som om den tagits ut tidigast vid 65 års ålder. Dessa regler innebär att administrationen av garantipensionen underlättas och att det inte finns någon ekonomisk vinning av att ta ut inkomstpensionen tidigt.

Garantipensionen finansieras med allmänna skattemedel över statsbudgeten och ingår därför inte i pensionssystemets resultat- och balansräkning.

Tilläggspension

Pensionärer födda före 1938 har inte tjänat in vare sig inkomst- eller premiepension. De får i stället tilläggspension enligt det förra pensionssystemet. Tilläggspensionens nivå baseras på inkomsten för de 15 bästa åren och det krävs 30 inkomstår för oavkortad pension.

För personer som är födda 1938–1953 gäller särskilda övergångsregler. De får en viss del av sin inkomstgrundade ålderspension som tilläggspension och resterande del som inkomst- och premiepension. Ju yngre personen är desto mindre del betalas ut som tilläggspension. Pensionärer födda 1938 får 80 procent av tilläggspensionen, pensionärer födda 1939 får 75 procent och så vidare. Det finns ett garantitillägg som garanterar att deras pension inte blir lägre än den tilläggspension de tjänat in till och med 1994 – året då pensionsreformen principiellt beslutades. De som är födda 1954 och senare tjänar in hela sin pension enligt reglerna för inkomst- och premiepension.

Tabell 4.2 Andel som nybeviljats allmän pension i olika åldrar^a

Procent

Årskull	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71-	Summa	Snitt- ålder
1938	3,6	2,3	2,3	2,1	77,3	4,1	3,2	0,8	0,3	0,3	0,7	97,1	64,9
1939	3,9	1,9	2,1	2,3	75,6	6,5	2,3	0,8	0,3	0,3	0,8	96,9	65,0
1940	3,0	2,1	2,5	3,1	75,9	5,0	2,6	0,8	0,4	0,5	0,7	96,6	65,0
1941	2,9	2,2	3,0	3,7	73,2	6,3	2,8	0,8	0,5	0,4	0,7	96,5	65,0
1942	3,4	2,9	3,4	3,9	70,8	6,2	3,4	1,2	0,5	0,4	0,7	96,7	64,9
1943	3,9	3,1	3,6	5,3	66,4	7,1	4,4	1,2	0,4	0,5	0,8	96,6	64,9
1944	4,7	3,4	4,7	5,9	63,1	7,9	4,0	1,1	0,5	0,5	0,8	96,5	64,9
1945	5,1	4,2	5,3	6,1	61,5	7,2	4,0	1,3	0,5	0,5	0,8	96,4	64,8
1946	6,0	4,8	5,4	6,7	59,1	6,7	4,2	1,2	0,5	0,6	0,8	96,1	64,7
1947	6,3	4,6	6,0	7,4	56,7	6,9	4,7	1,3	0,6	0,5	1,0	95,9	64,7
1948	6,0	4,9	6,7	7,8	54,6	7,3	5,0	1,5	0,5	0,5	1,0	95,8	64,7
1949	5,8	5,4	6,9	8,6	52,2	7,9	5,4	1,4	0,6	0,5	1,1	95,8	64,7
1950	5,8	5,4	7,7	9,1	49,9	8,6	5,4	1,6	0,7	0,6	1,1	95,9	64,7
1951	6,5	6,3	8,0	9,3	47,5	8,3	5,5	1,8	0,7	0,6	1,2	95,8	64,7
1952	6,8	6,8	8,4	10,3	44,3	8,9	6,0	2,0	0,8	0,6	1,2	96,1	64,7
1953	7,7	6,5	9,4	10,4	41,8	9,5	5,1	3,0	0,9	0,7	1,2	96,0	64,6
1954	7,5	7,1	9,5	10,7	40,3	9,7							
1955	7,5	6,6	10,2	11,1	39,3								
1956	7,0	7,8	10,3	10,8									
1957	7,7	7,8	9,8										
1958	8,9	7,5											

a. Andelarna avser nya pensionärer i relation till möjliga pensionärer i december 2020. Åldrarna avser åldern den 31 december samma år som pensionären tog ut sin inkomstpension/garantipension. Prognos för de äldsta åldrarna, prognos kursiv stil. För de födda 1959 är lägsta uttagsålder 62 år och de finns därför inte med.

Tabell 4.3 Antal nybeviljade och avlidna pensionärer, i tusental och i förhållande till samtliga ålderspensionärer, 2020^a

	Antal kvinnor	Andel, procent	Antal män	Andel, procent	Antal totalt	Andel, procent
Nybeviljade	54	4,3	54	4,8	108	4,6
Avlidna	47	3,8	46	4,1	93	3,9
Ålderspensionärer	1 244		1 119		2 363	

a. Gäller för de personer som har inkomstpension, tilläggspension eller garantipension.

Tabell 4.4 Utbetald allmän pension för nybeviljade och avlidna ålderspensionärer, månadsbelopp i miljoner kronor och i förhållande till total utbetald allmän pension, 2020^a

	Belopp kvinnor	Andel, procent	Belopp män	Andel, procent	Belopp totalt	Andel, procent
Nybeviljade	657	4,3	740	4,5	1 397	4,5
Avlidna	487	3,4	665	4,1	1 151	3,7
Ålderspensionärer	14 438		16 306		30 744	

a. Månadsbeloppet är för den senaste månaden som individen hade pension.

De nybeviljade pensionärerna 2020 utgjorde 4,6 procent av samtliga ålderspensionärer och de som avled utgjorde 3,9 procent av samtliga.

Utbetalda pensioner till nybeviljade var 4,5 procent av samtliga utbetalningar och var något högre än de pensioner som de avlidna skulle ha haft om de fortfarande hade varit i livet, som var 3,7 procent.

Det allmänna pensionssystemet – i bilder och siffror

I detta avsnitt beskrivs pensionssystemet i figurer.

Inkomster, pensionsrätter och utbetald pension

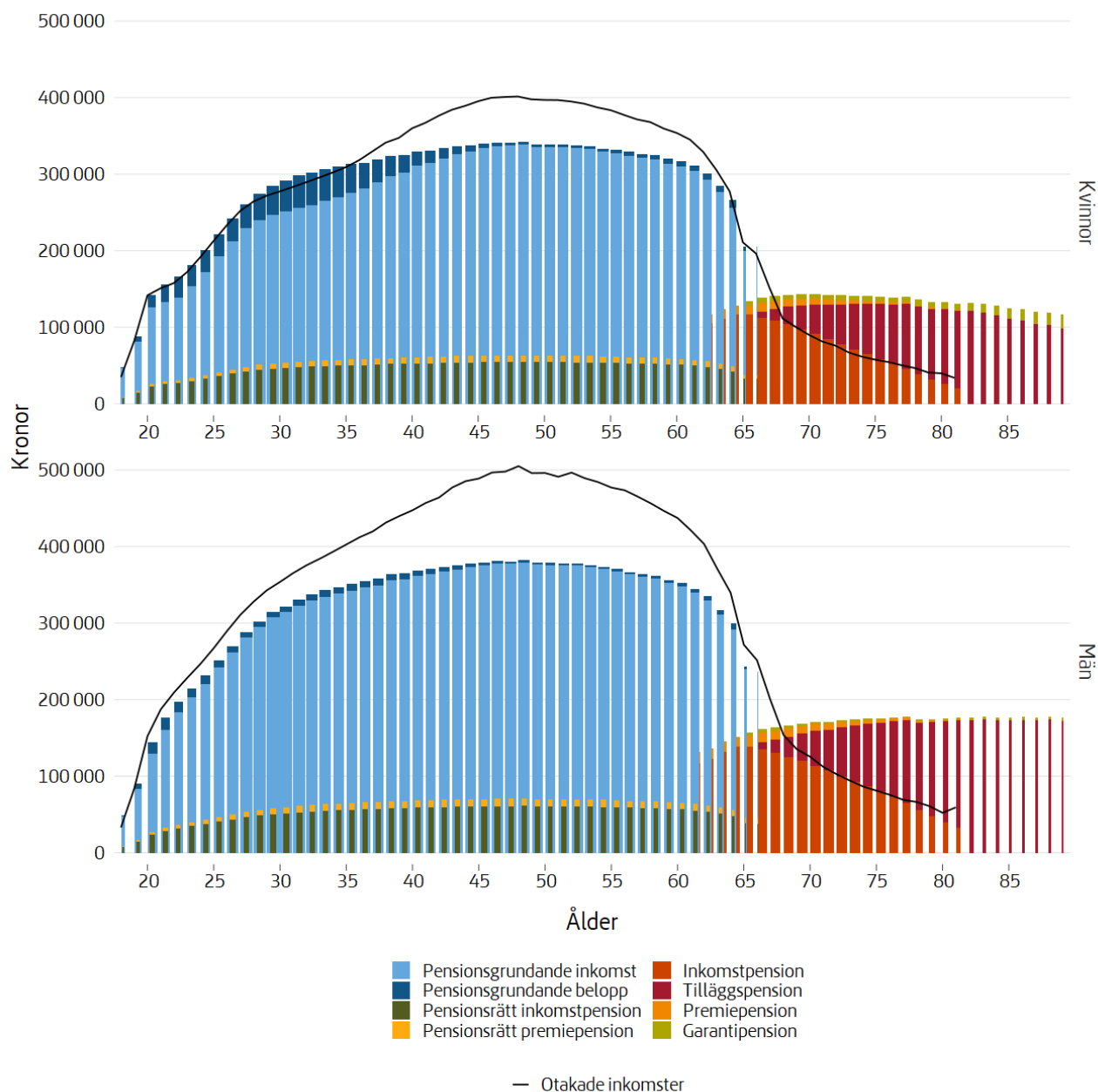
I figur 4.3 visas genomsnittliga inkomster för 2019, genomsnittliga pensionsrätter som tillgodogjorts spararnas konto 2020 och genomsnittliga utbetalningar av pension under 2019.

Genomsnittsinkomsten ökar under den första halvan av intjänandetiden för att sedan plana ut vid 45 års ålder och därefter vända neråt och minska rejält efter 60 år. En orsak till den sjunkande inkomsten är ökningen av andelen personer med sjukersättning i dessa åldrar och deras lägre genomsnittsinkomster. En annan orsak till minskningen är att vissa personer har minskat sin arbetstid eller helt gått i pension under året. Betydelsen av den övre gränsen, taket, för intjänade av pensionsrätt framgår av figuren – den genomsnittliga pensionsgrundande inkomsten (PGI) skulle följa linjen *Otakade inkomster* om det inte funnits något tak.

Personer som har en lägre inkomst än 0,423 prisbasbelopp (19 670 kronor för år 2019) ingår i den otakade inkomsten men får ingen fastställd pensionsgrundad inkomst. I vissa åldersklasser där en relativt stor andel har en inkomst under gränsen kommer den genomsnittliga pensionsgrundande inkomsten bli högre än den genomsnittliga inkomsten. Detta har att göra med att personer med låg inkomst drar ned snittet av inkomst, men påverkar inte snittet av den pensionsgrundande inkomsten. Dessa åldersklasser återfinns främst bland yngre personer där ett flertal bara har sporadiska inkomster samt bland kvinnor runt 66–67 år där en relativt hög andel har en inkomst under gränsen.

Figuren ger en övergripande information om nivån på ersättningarna till de 2 269 000 personer som i december 2019 hade pension från det allmänna pensionssystemet. Tilläggs pensionen utgjorde fortfarande den största delen av pensionen, men det syns tydligt att inkomstpensionen och premiepensionen börjar ersätta tilläggs pensionen för årskullar födda 1938 och senare. För de yngre årskullarna utgörs pensionen helt eller nästan helt av inkomstpension, premiepension och garantipension. Garantipensionen är för de äldre årskullarna en stor del av pensionen, framförallt för kvinnor. För de yngre årskullarna utgör garantipensionen en allt mindre del av pensionen.

Figur 4.3 Genomsnittlig inkomst, intjänad pensionsrätt samt utbetald pension 2019

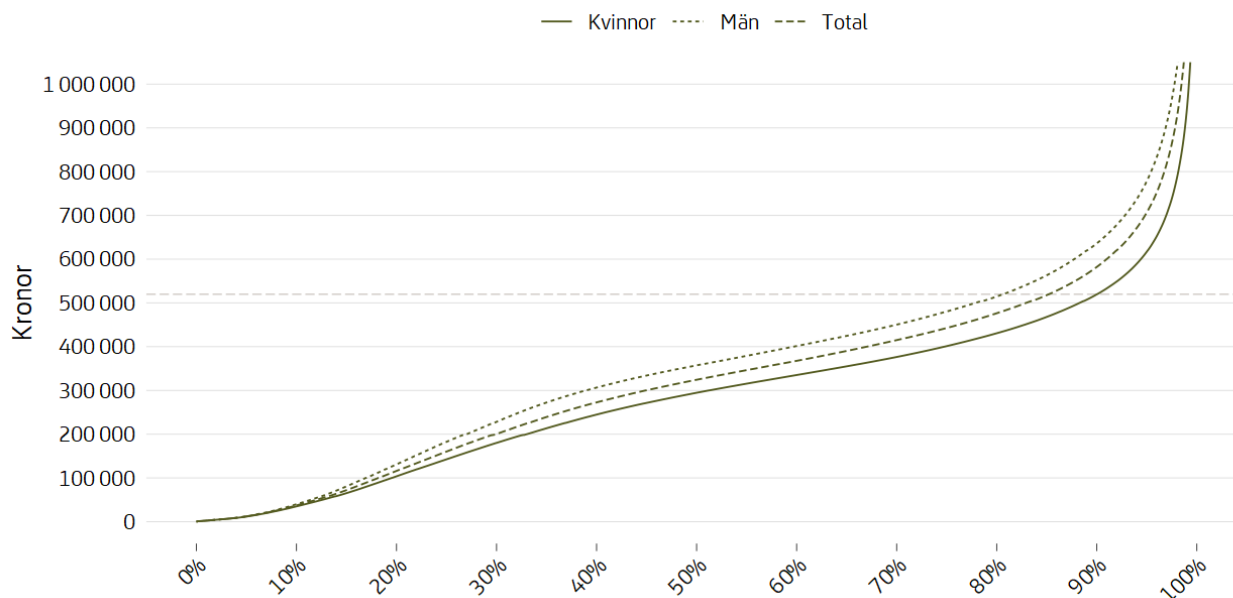
Staplarnas bredd speglar antalet personer i årskullen, varvid födda 1990 har varit normerande. Avser 18–89 år.

Av [figur 4.3](#) framgår att kvinnor i genomsnitt har lägre inkomster än män. Likaså framgår det att intjänadtaket har större negativ påverkan för männens genomsnittliga pensionsgrundande inkomster än vad det har för kvinnor, beroende på att en större andel av männens inkomster ligger över taket. Att kvinnor har en större del pensionsgrundande belopp än vad män har framgår av att kvinnor har mer mörkblått i sina pensionsunderlag än männen – mer detaljer om de pensionsgrundande beloppen finns i [figur 4.6](#). Vidare har kvinnor i genomsnitt lägre pension och betydligt mer garantipension än vad män har.

Otakad pensionsgrundande inkomst

I [figur 4.4](#) nedan visas otakad pensionsgrundande inkomst uppdelat på kvinnor och män. Inkomster upp till 8,07 inkomstbasbelopp (519 700 kronor för inkomståret 2019) ligger till grund för den allmänna pensionen. I diagrammet nedan är inkomsterna för inkomståret 2019 fördelade i stigande storleksordning (totalt 5 779 000 personer, 2 809 000 kvinnor och 2 970 000 män). Av dessa hade 4 859 000 personer en inkomst under avgiftstaket (2 507 000 kvinnor och 2 352 000 män).

Figur 4.4 Otakad pensionsgrundande inkomst för kvinnor och män, intjänandeår 2019

Avser otakad pensionsgrundande inkomst (löner, inkomst av aktiv och passiv näringsverksamhet, sjukpenning, föräldrapenning, sjuk- eller aktivitetsersättning, arbetslöshetsersättning med mera). Inkomsten är före avdrag för allmän pensionsavgift och redovisas för personer med inkomster över gränsen för deklarationsskyldighet om 42,3 procent av prisbasbeloppet. Den horisontella linjen vid 519 700 kronor avser avgiftstaket.

Cirka 618 000 män eller 21 procent av männen hade en inkomst över intjänandetaket. Motsvarande andel för kvinnor var 11 procent eller cirka 302 000 personer. I tabellen nedan redovisas genomsnittlig otakad pensionsgrundande inkomst samt pensionsgrundande inkomst för kvinnor och män.

Tabell 4.5 Genomsnittlig otakad pensionsgrundande inkomst och pensionsgrundande inkomst, intjänandeår, 2019

kronor

	Otakad pensionsgrundande inkomst	Pensionsgrundande inkomst
Kvinnor	295 300	276 700
Män	368 100	319 300
Totalt	332 700	298 600

Av [tabell 4.5](#) framgår att kvinnors inkomster var lägre än männens, 80 procent av den otakade pensionsgrundande inkomsten och 87 procent av den pensionsgrundande inkomsten.

Pensionsrätter till inkomst- och premiepensionen

Den genomsnittliga tillgodoräknade pensionsrätten för inkomst- och premiepensionen uppgick till 56 000 kronor år 2019. Den genomsnittliga pensionsrätten var lägre för kvinnor (53 000 kronor) än för män (58 900 kronor), se [tabell 4.6](#) nedan.

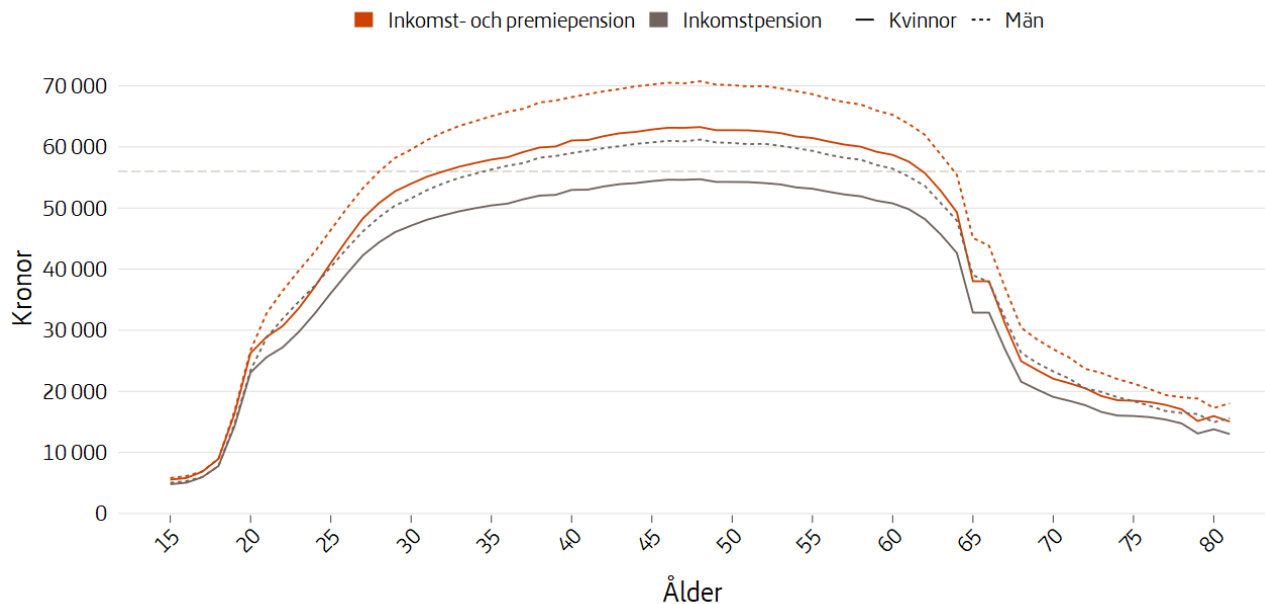
Tabell 4.6 Genomsnittlig pensionsrätt, intjänad 2019

kronor

	Inkomstpension	Premiepension	Summa
Kvinnor	46 000	7 000	53 000
Män	51 000	7 900	58 900
Totalt	48 600	7 400	56 000

Av tabellen ovan samt av [figur 4.5](#) framgår att kvinnornas genomsnittliga pensionsrätt var cirka 90 procent av männens.

Figur 4.5 Genomsnittlig pensionsrätt för kvinnor och män, intjänad 2019

Den horisontella linjen vid 56 000 kronor visar genomsnittet för samtliga individer 15 år och äldre.

Den genomsnittliga intjänade pensionsrätten till inkomst- och premiepension minskar kraftigt mellan 64 och 65 års ålder för att sedan plana ut mellan 65 och 66 års ålder (ålder vid årets slut). Detta har att göra med att många väljer att ta ut sin pension och sluta arbeta när de fyller 65, vilket leder till en lägre årsinkomst och färre intjänade pensionsrätter under det året.

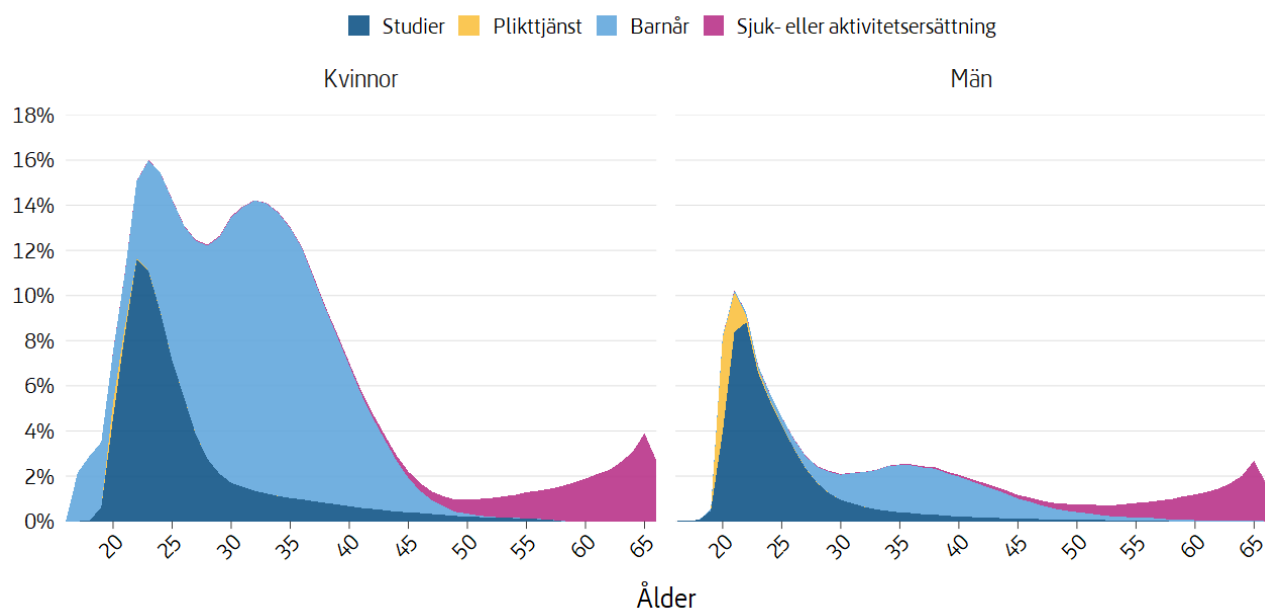
Pensionsgrundande belopp

Pensionsgrundande belopp ger pensionsrätt under speciella skeden i livet, som till exempel vid vård av små barn och vid studier. Mellan åren 1995 och 2010 gav plikttjänstgöring pensionsrätt. Efter att ha varit vilande sedan 2010 återupptogs värnplikten 2018 och sedan dess ger plikttjänstgöring åter pensionsrätt. Mestadels män tjänade in pensionsrätt från plikttjänstgöring 2019.

År 2019 utgjorde pensionsgrundande belopp 6 procent av det totala tillgodoräknade pensionsunderlaget för kvinnor och cirka 2 procent för männen. Den största delen för kvinnorna, drygt 4 procent av det totala underlaget, utgjordes av barnår. För männen utgjorde också barnåren den största delen, knappt 1 procent av det totala pensionsunderlaget.

Sett över hela livet fås pensionsgrundande belopp för studier, plikttjänst och barnår vanligen i unga åldrar medan belopp för sjukersättning är vanligare senare i livet.

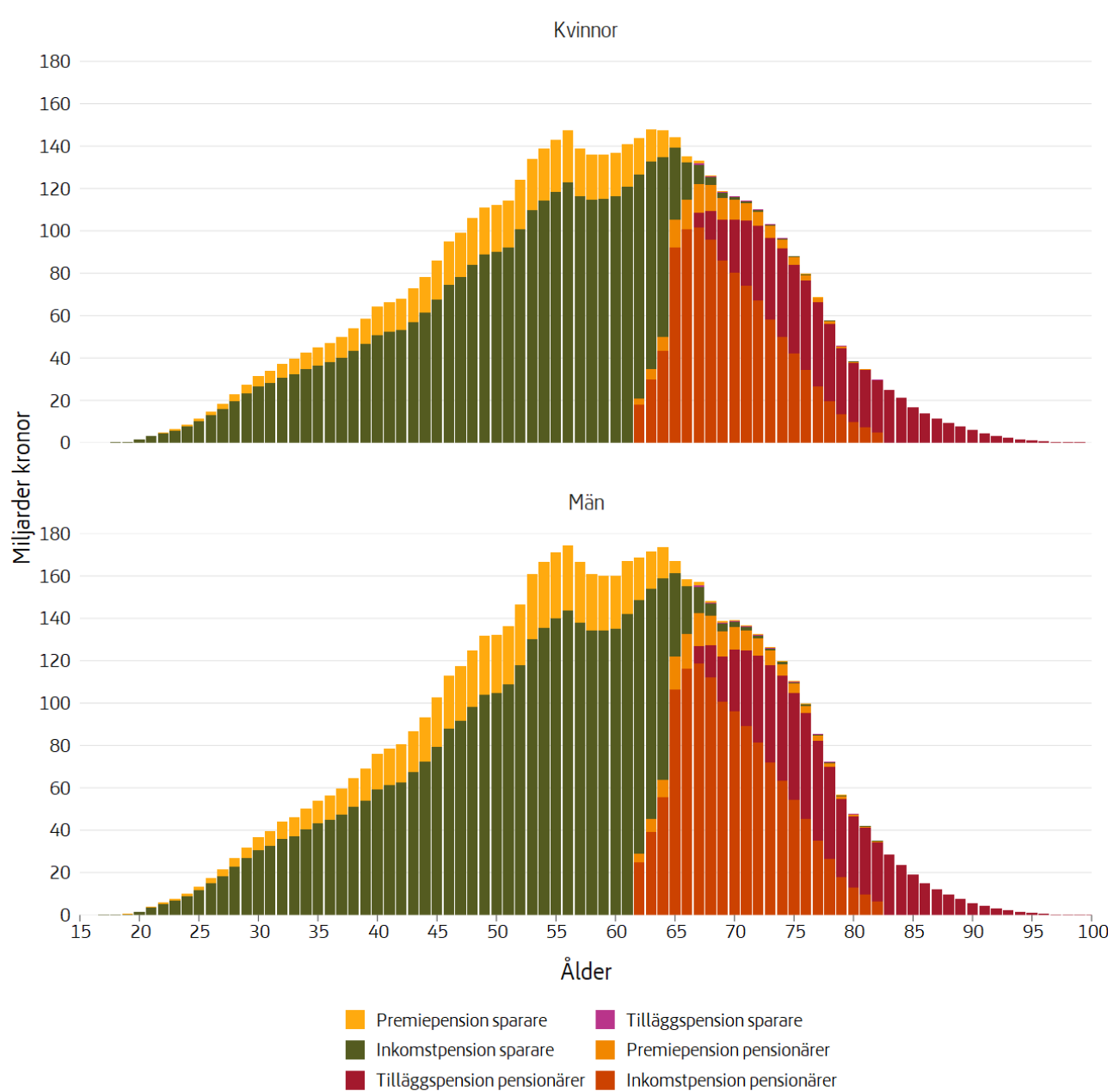
Figur 4.6 Pensionsgrundande belopp, intjänandeår 2019

Pensionsskulden

Pensionsskulden i inkomst- och premiepensionssystemet var 11 440 miljarder kronor den 31 december 2020. Skulden, fördelad på kvinnor och män, för varje ålder från 15 år och uppåt framgår av [figur 4.7](#).

Figur 4.7 Pensionsskulden kvinnor och män, vid utgången av 2020

Kvinnor har lägre intjänat pensionskapital jämfört med män. Vidare framgår det att tilläggspensionen är den viktigaste pensionstillgången för de äldre pensionärerna, men att den i princip är helt borta för de förvärvsaktiva årskullarna.

För spararna dominerar inkomstpensionen, samtidigt som en ökande betydelse för premiepensionen kan ses. Avsättningarna till premiepension infördes 1995. Innan dess sattes alla pensionsrätter av till inkomstpensionen. Om vi antar att det första intjänandet skedde vid 20 års ålder, så har alla som

2020 var 45 år eller yngre tjänat in till inkomst- och premiepension i hela sitt yrkesverksamma liv.

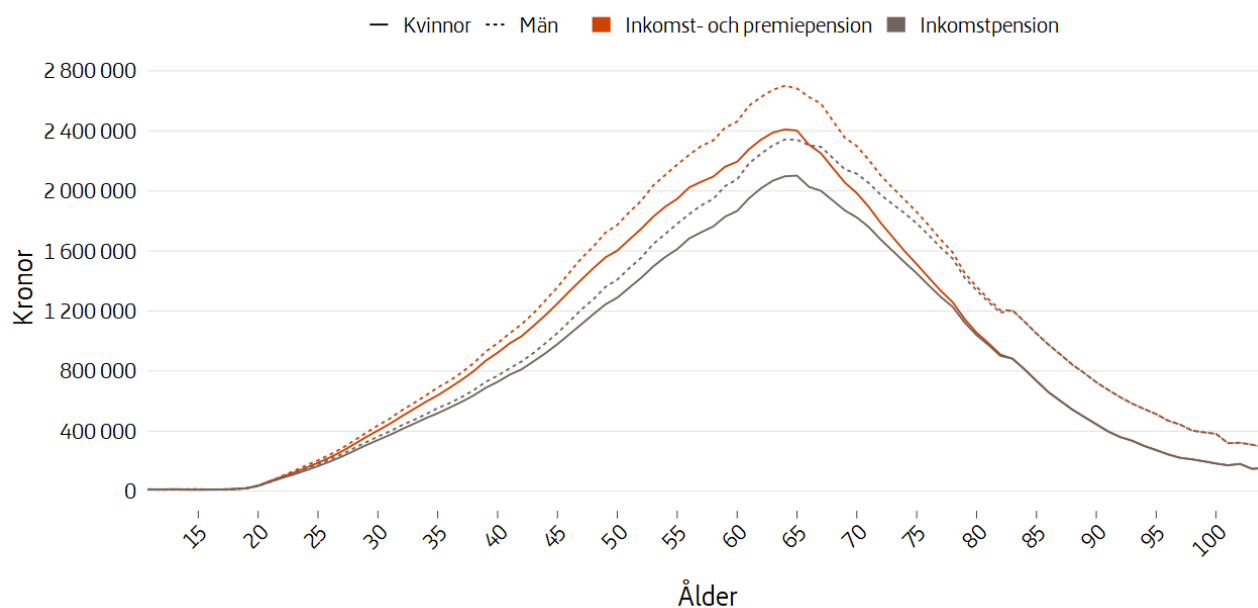
Tabell 4.7 Genomsnittlig pensionsskuld, 2020

kronor

	Inkomstpension	Premiepension	Summa
Kvinnor	1 066 000	191 000	1 239 000
Män	1 204 000	223 000	1 408 000
Totalt	1 137 000	207 000	1 325 000

Den genomsnittliga pensionsskulden (summa av alla års intjänade pensionsrätter för inkomst- och premiepension) var 1,3 miljoner kronor vid utgången av 2020, se [tabell 4.7](#).

Figur 4.8 Genomsnittlig pensionsskuld, 2020

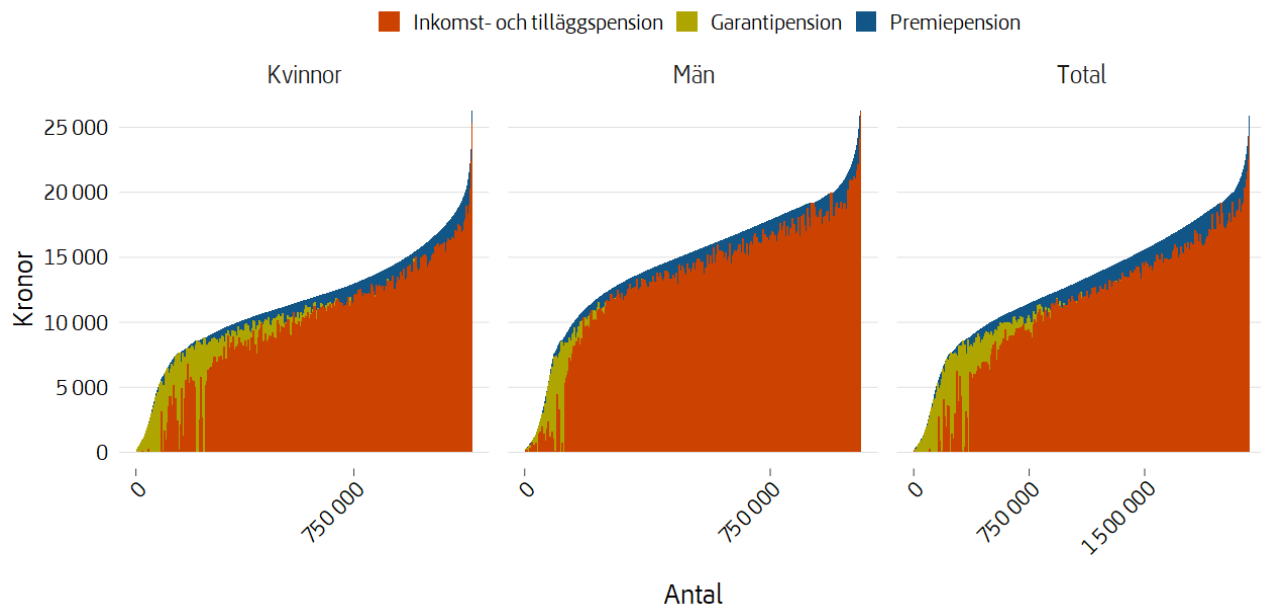

Av figuren ovan framgår att den genomsnittliga skulden ökar med stigande ålder fram till och med 65 års ålder. Därefter minskar skulden, eftersom många därefter har börjat ta ut sin pension.

Utbetald pension

I [figur 4.9](#) är utbetalningarna av den allmänna pensionen sorterade i stigande storleksordning. Utbetalningarna avser december 2020 för kvinnor och män födda 1955 eller tidigare (1 157 000 kvinnor och 1 028 000 män). För totalt utbetald pension under 2020, se [not 2](#) i kapitlet Noter och kommentarer.

Figur 4.9 Utbetalad pension, kvinnor och män, december 2020

Skillnaden i nivå och sammansättningen av olika pensionsdelar för män och kvinnor är det som är mest slående i figuren. Kvinnors snittpension – inkomstgrundad pension och garantipension – var 11 700 kronor, motsvarande belopp för männen var 14 700. Av kvinnornas allmänna pension utgjordes 93 procent av inkomstgrundad pension och 7 procent av garantipension. Hela 47 procent av kvinnorna hade dock någon andel garantipension. Att andelen som har garantipension ökar kraftigt med åldern framgår inte av diagrammet. Av männens allmänna pension utgjordes 98 procent av inkomstgrundad pension och 2 procent av garantipension. Totalt 16 procent av männen hade någon del garantipension. Varken änkepension eller bostadstillägg, som enbart respektive till övervägande del betalas till kvinnor, finns med i figuren.

Staplarna som är helt gröna motsvarar personer som enbart har garantipension och ingen inkomstgrundad pension. Denna grupp består till övervägande del av kvinnor. Personer som saknar inkomstgrundad pension och har minst 40 bosättningsår i Sverige får maximal utbetald garantipension. Detta förklarar koncentrationen av grönt vid max garantipension för gifta (7 690 kronor per månad 2020) och för ogifta (8 597 kronor per månad). De med lägre garantipension, men också helt utan inkomstgrundad pension, har färre bosättningsår.

Endast personer födda 1938 eller senare kan få premiepension baserat på eget intjänande och den har då endast tjänats in sedan 1995. Det gör att premiepensionen för de äldre årskullarna ännu är av liten omfattning, men blir allt mer betydelsefull för varje ny årskull som tar ut pension. De personer med en allmän pension som är mer än 20 000 kronor per månad har i regel nått den nivån genom att senarelägga sitt uttag av pension.

Maximal allmän pension som betalades ut 2020 var 54 300 kronor per månad. Det var till en person född senare än 1938 som har fortsatt att arbeta efter 65 års ålder.

Vad påverkar balanstalets utveckling?

Balanstalet är ett centralt mått på inkomstpensionens finansiella ställning. Det används som en del i systemets indexeringsmekanism för att säkerställa dess finansiella stabilitet. I detta avsnitt redovisas hur balanstalet påverkas av några centrala faktorer.

Balanstalet beräknas som förhållandet mellan inkomstpensionssystemets tillgångar och skulder. Tillgångarna består av AP-fondernas (buffertfondernas) tillgångar och avgiftstillgången. Avgiftstillgången utgörs av årets avgiftsinkomster multiplicerad med omsättningstiden, där omsättningstiden mäter hur lång tid det i genomsnitt förväntas ta från det att en krona i avgift betalas in till systemet (intjänandeålder) till dess att den pensionsrätt som avgiften gett upphov till betalas ut i pension (utbetalningsålder)¹⁴.

Omsättningstiden – skillnaden mellan förväntad utbetalningsålder och förväntad intjänandeålder – sjunker om pensionsrätterna i genomsnitt ökar mindre för yngre än för äldre (höjd intjänandeålder). Det kan till exempel ske om arbetsmarknadsinträdet senareläggs. Den sjunker också om pensionsuttagen tidigare läggs (sänkt utbetalningsålder). Omsättningstiden tenderar att öka när livslängden stiger, särskilt om livslängden för personer med relativt högre pensionsinkomster lever längre (höjd utbetalningsålder).

Inkomstpensionssystemet har en skuld till aktiva och till pensionärer. Skulden till aktiva ökar med intjänade pensionsrätter och skulden till pensionärer minskar med pensionsutbetalningarna. Skulderna räknas om med inkomstindex (eller balansindex när balanseringen är aktiverad). Vidare ökar skulden om livslängden ökar, särskilt om livslängden för personer med relativt högre pensionsbelopp ökar. Det faktum att en allmänt ökad livslängd ökar både skulden och tillgångarna minskar balanstalets känslighet för livslängdsförändringar, även om tillgångsökningen är mindre än skuldökningen.

Till detta tillkommer buffertfonderna. Om avkastningen på buffertfondernas kapital är högre än tillväxten i genomsnittsinkomst bidrar fonderna till att stärka balanstalet. Buffertfonderna svarar för omkring 16 procent av inkomstpensionssystemets tillgångar, men i och med att fondernas avkastning är betydligt mer volatil än övriga faktorer har fonderna en större påverkan på balanstalets utveckling än vad som motsvarar deras andel av tillgångarna.

Antalet personer med pensionsgrundande inkomst påverkar förhållandet mellan avgiftstillgång och pensionsskuld

Avgiftstillgången växer i huvudsak med förändringen i inbetalda avgifter (summan av pensionsunderlagen) och skulden växer i huvudsak med förändringen i inkomstindex (genomsnittsinkomsten)¹⁵. Det betyder att om summan av de pensionsgrundade inkomsterna växer snabbare än genomsnittet ökar balanstalet (allt annat lika). I princip gäller detta om sysselsättningen ökar, men då avgiftsunderlaget till pensionssystemet innehåller både a-kassa, sjukersättning och sjukpenning är inte kopplingen till sysselsättningsutvecklingen absolut. Däremot är kopplingen till utvecklingen av antalet personer som har pensionsgrundande inkomst central. Ökar antalet personer med pensionsgrundande inkomst påverkas balanstalet i positiv riktning.¹⁶

Hur påverkas balanstalet av konjunkturläget?

Ovan beskrivs, något stiliserat, hur förändringar i balanstalet kan dekomponeras i förändringar i förhållandet mellan avgiftsinkomst och snittinkomster, förändringar i omsättningstid och förändringar i livslängd hos pensionerade samt avkastningen på buffertfondernas kapital. Särskilt förhållandet mellan avgiftsinkomst och snittinkomster påverkas av resursutnyttjandet på arbetsmarknaden, vilket varierar med konjunkturen.

Konjunkturläget beskrivs ofta med hjälp av hur *faktiska* värden på BNP, sysselsättning och andra indikatorer förhåller sig till motsvarande *potentiella* värden.¹⁷ Skillnaden mellan tillväxten av faktiska och potentiella variabler kan därför användas som ett approximativt mått för konjunkturjustering av förhållandet mellan avgiftsinkomst och snittinkomster. Som beskrivs ovan påverkas förhållandet mellan avgiftsinkomst och snittinkomst framförallt av förändringstakten i antalet personer med PGI. Nedan används förändringstakten i arbetskraftens storlek som en approximation av förändringstakten i antal personer med PGI. Utifrån detta kan en konjunkturberoende effekt på förhållandet mellan avgiftsinkomst och snittinkomster uppskattas.

Det konjunkturfall som utlöstes av covid-19-pandemin innebar att antalet sysselsatta minskade och att antalet personer utanför arbetskraften ökade. Sysselsättningsgraden minskade för första gången sedan finanskrisen.¹⁸ För 2020 var den faktiska arbetskraften lägre än den potentiella medan den för år 2019 var något högre¹⁹, vilket enligt resonemanget ovan skulle ge ett negativt bidrag till balanstalet.

Även omsättningstiden kan påverkas av konjunkturläget. Fördröjt arbetsmarknadsinträde, som ofta inträffar särskilt i djupare lågkonjunkturer, tenderar att öka intjänandeåldern och därigenom minska omsättningstiden. Däremot har fondavkastningen de senaste 30 åren inte tenderat att vara korrelerad med indikatorer över konjunkturläget.

Effekter på balansräkning och balanstal av olika alternativ

För att illustrera några möjliga händelseförlopp genomförs ett antal stresstester av en förenklad balansräkning och balanstal. Exempelen ska enbart ses som illustrativa.

- Alternativ 1: Oförändrade avgiftsinkomster men antalet med pensionsgrundande inkomst justerad för skillnad mellan faktisk och potentiell arbetskraft. Som en konsekvens justeras inkomstindex ned med 0,2 procent 2020 och justeras upp med 0,4 procent 2021.
- Alternativ 2: Buffertfondernas avkastning 162 miljarder kronor lägre 2020 (motsvarar fondernas resultat vid halvårsskiftet 2020).
- Alternativ 3: Lägsta uttagsålder 63 år 2020. ²⁰

Tabell 4.8 Förenklad resultat- och balansräkning

	2020	Förändring, alternativ 1	Förändring, alternativ 2	Förändring, alternativ 3
Förändring av fondtillgångar				
Pensionsavgifter	295 499	0	0	0
Pensionsutbetalningar	-326 266	0	0	1 869
Avkastning på fonderat kapital ^a	130 865	0	-170 465	0
Summa	100 098	0	-170 465	1 869
Förändring av avgiftstillgång				
Värdet av förändring i avgiftsinkomst	182 990	0	0	179
Värdet av förändring i omsättningstid	93 798	0	0	17 190
Summa	276 788	0	0	17 369
Förändring av pensionsskuld				
Nya pensionsrätter	-304 394	0	0	0
Pensionsutbetalningar	326 257	0	0	-1 869
Indexering	-339 735	-34 977	0	808
Övrigt	-645	0	0	0
Värdet av förändringen i livslängd	-10 503	0	0	90
Summa	-329 020	-34 977	0	-971
Årets resultat	47 866	-34 977	-170 465	18 267
Tillgångar				
Fondtillgångar	1 696 440	0	-170 465	1 869
Avgiftstillgångar	8 893 004	0	0	17 369
Summa Tillgångar	10 589 444	0	-170 465	19 238
Skulder och resultat				
Utgående balanserat resultat	806 196	-34 977	-170 465	18 267
Pensionsskuld	9 783 248	34 977	0	971
Summa Skulder och resultat	10 589 444	0	-170 465	19 238
Balanstal	1,0824	-0,0031	-0,0174	0,0019

a. Inklusive administrationskostnader (som antas lika stora i alternativet med lägre fondavkastning).

I det första alternativet antas inkomstindex för 2021 vara högre än det faktiskt var (på grund av färre personer med PGI) och något lägre för 2020 (på grund av fler personer med PGI), vilket ökar pensionsskulden något och balanstalet försvagas därmed marginellt. Det andra alternativet, som motsvarar buffertfondernas ställning efter första halvåret 2020 och där fondavkastningen blev cirka 162 miljarder kronor lägre, ger en betydligt större påverkan på balanstalet. Exemplet med en höjd lägsta ålder för

pensionering förstärker balanstalet även under antagandet att avgiftsinkomsten är oförändrad, främst genom att utbetalningsåldern stiger. Om den höjda lägsta åldern dessutom innebär att arbetskraftsdeltagandet tilltar så stärks balanstalet ytterligare.

Fotnoter

1. Pensionsrätt för premiepension kan överföras mellan makar. Överfört kapital minskas med för närvarande 6 procent, eftersom det sker fler överföringar till kvinnor än till män samtidigt som kvinnor i medeltal lever längre än män.
2. År 2020: Taket för allmän pensionsavgift är $8,07 \times \text{inkomstbasbeloppet} = 539\,076$ kronor.
3. År 2020: $0,423 \times 47\,300 = 20\,008$ kronor.
4. Egenföretagare betalar allmän pensionsavgift om 7 procent och egenföretagaravgift om 10,21 procent.
5. Denna skatt var 20,6 miljarder kronor 2020, se [not 1 i kapitel 8](#).
6. $0,1721 / 0,93 \approx 0,185$
7. Dessutom finns Sjätte AP-fonden som är en tillgång i inkomstpensionssystemet, men som inte tillförs några avgifter eller betalar ut några pensioner.
8. Kapitalviktad avkastning. För mer information se kapitel 6 Pensionssystemets värdeförändringar, avsnitt [Mått på värdeförändringar inom premiepensionssystemet](#).
9. Balansindex för år 2017 och framåt beräknas med det dämpade balanstalet (SFS:676), se även [Bilaga B](#).
10. Nästa års balansindex beräknas genom att multiplicera balansindex (103,66) med förändringen av inkomstindex, multiplicerat med det dämpade balanstalet, se [bilaga A](#).
11. Omräkningen av inkomstpension sker med kvoten mellan det nya och gamla inkomstindexet dividerat med 1,016. De år balanseringen är aktiverad ersätts inkomstindex med balansindex.
12. Beskrivningen avser garantipension till personer födda 1938 eller senare. För äldre personer gäller andra regler.
13. År 2020 var prisbasbeloppet 47 300 kronor.
14. Detaljer finns i [appendix B Matematisk beskrivning av balanstalet](#).
15. Demografiska och strukturellt drivna förändringar i omsättningstid och pensionsskuld sker normalt i långsammare takt.
16. Eftersom inkomstmåttet i inkomstindex baseras på summan av pensionsgrundande inkomst utan begränsning av intjänandetaket (otakad PGI) kan i princip också skillnader i inkomstillväxt över och under intjänandetaket påverka balanstalet. De senaste åren har dock skillnaderna i förändringstakt mellan avgiftsinkomst och otakad PGI varit liten.

17. De nivåer som på lång sikt är förenliga med en stabil inflation. Se Konjunkturinstitutet (2018) Konjunkturläget oktober 2018, s 75-79, för ytterligare beskrivning av konjunkturterminologi.
18. SCB (2021) Arbetsmarknadssituationen för hela befolkningen 15-74 år, AKU 2020.
19. Egna beräkningar baserade på data från Konjunkturinstitutets prognos från december 2020.
20. Här antas oförändrat intjänande, att effekten på utbetalningsåldern slår igenom redan 2020 samt inga pensionerade födda 1958.